İDİL

ARTHILL MÜZAYEDELERİNDE SATIŞA SUNULMUŞ SAZ ÜSLUBUNDA İZNİK ÇİNİLERİ

Olcay BORATAV
Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, olcay.boratav@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4116-8603

Ayşe ÖZBEK PAMUK
Öğr. Gör., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, ayseozbekk@icloud.com, ORCID: 0000-0001-6963-5002

Boratav, Olcay ve Ayşe Özbek Pamuk. "Arthıll Müzayedelerinde Satışa Sunulmuş Saz Üslubunda İznik Çinileri". idil, 118 (2025/3): s. 557–575. doi: 10.7816/idil-14-118-11

ÖZ

Osmanlı İmparatorluğu döneminde geliştirildiği ve 16. yüzyılda zirveye ulaştığı bilinen Saz üslubu; Osmanlı sanatında, özellikle minyatür ve tezhip gibi alanlar başta olmak üzere çini, seramik, kalem işi gibi birçok alanda kendini gösteren bir üsluptur. Canlı renkleri, sağlam bünyesi gibi özelliklerinin yanı sıra farklı üslup özellikleri ile dikkat çeken, İznik çinileri gerek Osmanlı Sarayında gerek saray dışında, büyük beğeniyle kullanılmıştır. Osmanlı dönemine ait İznik tabakları arasında saz üslubu özelliklerini taşıyan önemli örnekler bulunmaktadır. Bu bağlamda, saz üslubu özelliği taşıyan İznik çini örnekleri bu araştırmaya konu olmuştur. Günümüzde birçok müze ve özel koleksiyonlarda çini örneklerine ve ilgili bilgilere, daha iyi dijital görüntülere ulaşılabilmektedir. İlerleyen teknoloji ile müzeler, resmi web sayfalarında eserlere yer vermekte ve geniş bir kitleye ulaştırabilmektedirler. Eserlere ulaşma ve görme olanağı kısıtlı olan araştırmacılar ve koleksiyonerler için, her türlü kaynağın önemli olduğu düşünüldüğünde, konuyla ilgili görsel belgeye sahip ve bunu sergileyen bu siteler önemli hale gelmektedir. Bu araştırmada, 1918'den bugüne kadar devam ettiği bilinen, Türkiye'nin kendi alanında önde gelen firmalardan olan Arthıll Müzecilik Koleksiyonculuk sitesi, müzayede arşivi incelenmiştir. Arşivlerinin incelenmesi sonucu, koleksiyonunda, İznik çinilerine ait örneklerin bulunduğu ve satışa sunulmuş olması bakımından da dikkat çekici bir kataloğa sahip olduğu görülmüştür. Konu kapsamında, 16. yüzyıla ait iki adet, 17. yüzyıla ait yedi adet İznik tabağına ulaşılabilmiştir. Tabakların dönem, renk, motif, teknik gibi açılardan özellikleri ve yaprak motifleri arasındaki saz üslubu ile olan ilişkisi değerlendirilmiştir. Bu çalışmada sonunda, Arthıll müzayedelerinde yer almış olan, saz üslubu özellikleri taşıyan, İznik tabakları hakkında farkındalık oluşturabilmek amacı hedeflenmiştir. Yapılan araştırmada, yazılı kaynaklardan ve günümüzde sıklıkla kullanılan kitle iletişim araçlarından olan internet yayınları ve müzeye ait siteden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müzayede, Çini, İznik, Saz Üslubu, Yaprak

Makale Bilgisi:
Geliş: 14 Şubat 2024 *Düzeltme: 17 Aralık 2025* *Kabul: 5 Şubat 2025*

© 2025 idil. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca yaşanılan dönemin özelliklerini yansıtan gelişmeler göstermiş olan sanat, farklı üsluplar adı altında, insanların değişen sanat zevki ile her dönem yenilenerek varlığını sürdürmüştür. Sanatın yaratıcısı olan sanatçılar ise ortaya koydukları yenilikler ve aralarındaki farklılıklar ile dönemin sanat anlayışına hitap etmeyi başardıkların da yeni bir üslubun doğuşuna vesile olmuşlardır. Osmanlı döneminin 16. yüzyılında, Şah Kulu ile yeni bir üslubun ortaya çıktığı ve "Saz üslubu" olarak adlandırıldığı bilinmektedir. Saz üslubu kendine has özellikleri ile Osmanlı sanatında, bir dönem nerdeyse tüm sanat alanlarında görülmüştür. Çini sanatında da saz üslubunun eşsiz güzellik de örneklerinin bulunmaktadır. İznik çinileri, ilgili araştırmacılar için, üretimde kullanılan ham madde ve teknik konularını içeren üretim şeklinin yanı sıra süsleme üsluplarını oluşturan motifler ve renkleri açısından da her zaman ilgi ve merak uyandıran araştırma konusu olmuştur.

Renda; İznik çinilerinin, ilk üretildikleri tarihten itibaren günümüze kadar çekiciliğini koruduğunu, Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa arasında diplomatik ve ticari ilişkilerin 16. yüzyıl sonlarında ve 17. yüzyıl başlarında yoğunlaşması sonucunda Avrupa'dan İstanbul'a gelen elçiler ve tüccarların alışverişlerinin bu ilgiyi arttırdığını belirtmektedir (Renda, 2005: 44, 45). İstanbul'a gelen Avrupalı elçilerin seyahatnamelerinde, Osmanlıların çiçeğe olan düşkünlükleri belirtilmiştir.

İznik'te üretildiği düşünülen çini örneklerinde, bitkisel motiflerin yer aldığı, özellikle de stilize çiçek motiflerinin kullanıldığı görülmektedir (Atasoy ve Raby, 1989: 69). Saray nakkaş hanesine bağlı kalınarak üretildiği dönemlerde, yoğun olarak kullanılmış olan stilize bitkisel motiflerinin arasında, en yoğun görülen motifin, yaprak motifi olduğu söylenebilir. Birol ve Derman'a göre, yaprakların en gelişmiş örnekleri, saz üslubunun yaratıcısı kabul edilen nakkaş başı Şah Kulu tarafından tasarlanan saz üsluplu yaprak motifleridir.

İznik çinilerinde, 16. yüzyılın ortalarından itibaren saz üslubunun özelliklerini içeren eserler gözlenmektedir. Osmanlı çinilerinin uzun süre beğenilmiş ve tercih edilmiş olması, motiflerinin evrensel dilden esinlenilerek oluşturulmasıdır. Bu durum, 16. yüzyılda İznik çinilerinin Avrupalılar tarafından da beğeni kazanmasını sağlamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında ise Avrupa' da oluşan antika eşya tutkusu yaygınlaşmış ve Osmanlı çinileri en pahalı koleksiyonlar arasında yerini almıştır (Atasoy ve Raby, 1989: 69). Avrupalıların, 16. yüzyıldan itibaren İznik çinilerine göstermiş olduğu ilgi ve daha sonraki yüzyıllarda Doğu'ya yönelmiş olmaları, yabancı tüccar ve gezginlerce eserlerin toplanmasına ve yurtdışına götürülmesine sebebiyet vermiştir. Bu eserlerden birçoğunun yurtdışındaki müzelerde ve özel koleksiyonlarda bulunduğu bilinmektedir. Web üzerinden yayınlanan, müze ve özel koleksiyonların dijital kataloglarında, İznik çini örneklerinin görselleri de, yayınlanan eserler arasında yer almaktadır. Uluslararası müzayede evleri, web ortamında görseller sunmaları ve satış katalogları açısından önemli kaynaklar olarak kabul edilebilir.

Türkiye'de günümüzdeki özel müzeciliğin ve koleksiyonculuğun temelleri, Türkiye'nin ilk özel müzesi olma özelliğini taşıyan Kocabaş Müzesi ve Kocabaş Koleksiyonu ile atılmıştır. Unesco tarafından, Kocabaş Koleksiyonu, 20.yüzyılda dünyadaki en iyi koleksiyon olarak kabul edilmiştir (URL-1). Bu bağlamda, araştırma Arthıll Müzayede arşiv taramasında ulaşılan 16. yüzyıla ait iki adet, 17. yüzyıla ait beş adet İznik tabağı ile sınırlandırılmıştır. Tabakların dönem, renk, motif, teknik gibi açılardan özellikleri ve yaprak motifleri arasındaki saz üslubu ile olan ilişkisi değerlendirilmiştir. Bu çalışmada sonunda, Arthıll müzayedelerinde yer almış olan, saz üslubu özellikleri taşıyan, İznik tabakları hakkında farkındalık oluşturabilmek amacı hedeflenmiştir.

Saz Üslubu Özellikleri

TDV İslâm Ansiklopedisinde saz kelimesi, "üslup ve tarz anlamındaki yol kelimesiyle birleşerek, Osmanlı süsleme terminolojisinde zemini boyanmamış kâğıtlar üzerine siyah mürekkep ve fırça ile yapılan resmi ifade etmiştir" (TDV İslâm Ansiklopedisi 2010:284) şeklinde tanımlanmaktadır. Üslubun tasarımlarında genellikle, kıvrak ve sivri uçlu iri dilimleri olan yaprak motifleri ve çiçek motifleri, efsanevi yaratıklar olan çeşitli orman hayvanları ve peri figürleri yer almaktadır.

Çeşitli eşya ve malların, Osmanlı resmi makamlarınca belirlenen fiyatlarının bulunduğu narh defterinde "Vüzereye mahsus ağır iş, saz nakışlı yapuk" kaydı bulunmaktadır. 1640 yılına ait defterde, bulunan bu kayıttan anlaşıldığına göre, saz kelimesi 20. yüzyıl başlarına kadar Osmanlı dünyasında çok yaygın bir süsleme üslubunu belirleyen bir anlam taşımaktadır. Topkapı Sarayı'nın güzel yazılar koleksiyonunda korunan notlarda ise 'saz' kelimesi, iri, barok üslup da kıvrık yaprağın adı olarak geçmektedir (Mahir, 2022:28).

Saz üslubunun özelliklerine bakıldığında anlamına uygun olarak, birbiri içine geçmiş yapraklar, çiçekler ve bunların arasında, vahşi hayvanların olduğu, orman dünyasının yansıtılmaya çalışıldığı görülmektedir. Osmanlı Sultanı 1. Selim'in (1512-1520) Safeviler' e karşı kazandığı Çaldıran zaferinden sonra İran ile kültürel bir köprü

kurulmuştur. 1514 yılında geniş bir sanatçı kadrosu ile çalışan Tebriz nakkaş hanesinden pek çok sanatçıyı İstanbul nakkaş hanesine getirilmiştir. Bu sanatçılar arasında Saz üslubunun yaratıcısı, Şahkulu' da bulunmaktadır. Osmanlı saray nakkaş hanesinde Uzak Doğu motiflerinin yorumlarının görülmeye başlandığı bu dönemde, Şahkulu' nun kendine has yorumu ile saz üslubu da yerini almıştır (Bağcı, S. Çağman, F. Günsel, R. Tanındı, Z. 2012:53, Mahir,2022: 32-33) (Görsel 1-2).

Görsel 1. 'Saz' Tarzında Yeşilliklerin Arasındaki Ejderha, URL-1. Erişim: (15.12.2023).
Görsel 2. Saz Yapraklarına Sarılmış Ejderha, URL-2. Erişim: (15.12.2023).

(Görsel 1)de, saz yaprakları arasında bir ejderha figürü görülmektedir. Ejderha yapraklar üzerinde yürür gibi, sola kıvrımlı resmedilmiştir. Siyah mürekkep ile yapılmış resimde güç göstergesi kalın çizgiler ile belirtilmiştir. Ejderha gibi, yapraklar da kıvrımlı, girift bir yapıya sahiptir. Birbiri içine geçmiş uzun dilimler, kendi içinde tekrar sivrilerek dilimlere ayrılmıştır. Yaprakların sırt çizgileri kalın, damarları, tırtıklı kenarları ise ejderhanın benekli derisinde olduğu gibi inanılmaz bir incelikle tasvir edilmiştir.

(Görsel 2) de, ten rengi kâğıt üzerine siyah mürekkeple yapıldığı ve etrafına bir ejderhanın dolandığı stilize saz yaprakları görülmektedir. Yaprak uçlarından birinin yaprağı delerek içinden geçtiği, diğer bir ucun kırılarak aşağı sarktığı görülmektedir. Bu mürekkep çizimi, saz üslubunun güzel bir temsilcisi olarak tanımlanmaktadır. 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra bu tür kompozisyonların önem kazandığı ve diğer desen ve tasarımlar ile ilişkilendirilerek sanat alanlarında uygulandığı görülmektedir.

Ressam Şahkulu'nun Osmanlı topraklarına taşıdığı bu resim geleneğinin benzer örnekleri 14. ve 16. yüzyıllar arasında İran'da yaşayan Celayirli, Timurlu, Türkmen ve Safevi sanatçılarının yaptığı mürekkep resimleri arasında görülmektedir. Bu resimler gerek teknik gerek ikonografik bakımdan önemli benzerlikler içermektedir. Bu benzerlikler, saz orman bağıntısı olan üslubun, 14 ve 15 yüzyıllarından beri süregelen kalem-i siyahi resim geleneği ile bağlantılı olabileceğinin göstergesi kabul edilebilir (Mahir, 2017:22).

Saz üslubu, Osmanlı Saray Nakkaş hanesinde uygulanan, tarihsel, güncel, dinsel ve bilimsel konular hakkında belge niteliği taşıyan, klasik Osmanlı minyatür üslubundan farklı bir anlayış içinde gelişmiştir.

Temelde bu resimler boyanmış kâğıtlar üzerine siyah mürekkeple yapılmıştır. Bazı eserler de sulandırılmış renkli mürekkeplerle tonlama yapıldığı görülürken, bazılarında altın ve gümüş kullanılmıştır. Saz üslubundaki resimlerin, dikkat çeken özelliği, fırça ile çekilmiş bazı kalın hatların yanı sıra, gözle seçilemeyecek incelikte hatlarla oluşturulan, nüanslı ayrıntılardır. İlk bakışta seçilen kalın çekilmiş hatlar, ritmik fırça darbeleriyle meydana getirilmiş soyut bir çizgisel kompozisyon oluşturmaktadır. Saz üslubundaki eserlerde sıklıkla belli başlı motifler kullanılmıştır. Bu motifler, sivri uçlara sahip, kıvrık hançerli yapraklar, hatayı denilen stilize çiçekler, zümrüd-ü Anka, ejderha, ch'i-lin gibi efsanevi hayvanlar, çeşitli kuşlar, periler ve orman hayvanlarından oluşmaktadır. Bazı tasarımlarda yalnızca bitkisel motifler çalışıldığı gibi bazılarında tek başına bir figür ya da birkaç figürün bitki motifleri arasında çalışıldığı görülmektedir (Mahir, 2022:27).

16 yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yaygınlaştığı bilinen ve 17. yüzyıl ortalarına kadar süren bir bezeme üslubuna kaynaklık eden saz üslubunun, hatayi grubundaki motiflerin arasına, figürler ve kıvrımlı, büyük, hançerî yaprakları kattığı görülmektedir. Hatayi gurubu motiflerin ve figürlerin yoğun ve birbiri içine geçmiş, kıvrımlı, yapraklar arasında görülmesi saz üslûbunun en önemli özelliklerindendir. Bu üslup, Osmanlı saray nakkaş hanesinde, döneminin sanatçıları arasında ayrı bir sanat kolu olarak uygulanmıştır. Şah Kulu'nun geliştirmiş olduğu üslup yetiştirmiş olduğu öğrenciler ve üsluptan etkilenen sanatçılar tarafından devam ettirilmiş ve tezhip, minyatür, kalem işi, kitap kapları, çini ve seramik, kumaş ve halı sanatları gibi nerdeyse bütün sanat alanlarında kullanılmıştır. Saray nakkaş hanesinde hazırlanan saz üsluplu desenlerin, 16. ve 17. yüzyıla ait günümüze kadar gelmiş, sır altı çini tabak örnekleri bulunmaktadır.

İznik Çinilerinin Özellikleri

Günümüzde çini, en basit tanımı ile çini reçetesinde yer alan hammaddeler ile hazırlanan çamurdan oluşturulmuş, astarlama işlemi yapılmış bir formun, ilk pişirim işleminden sonra, yüzeylerinin çeşitli motiflerle bezenmesi ve canlılık, parlaklık verebilmek, dayanıklılığını artırabilmek amacıyla da sırlama işleminden geçirilerek ikinci kez fırınlanmış halidir (Pamuk, 2015: 4-5). Aker'e göre daha kısa bir anlatım ile Türk sanatının başarılı eserler verdiği süsleme sanatlarından biri olan çininin, beyaz topraktan yapılan formların, fırında pişirilip, üzeri boyanan ve sırlanan ürünler olarak tanımlanmıştır (Aker, 2010:2).

Bazı kaynaklara göre; Çini kelimesi, Osmanlıca kökenli bir sözcüktür ve "Çin işi", "Çin" e ait' anlamları taşımaktadır (Sevim ve Baskıcı, 2010:550). Sözcüğünün kullanımının, XV. yy Osmanlı çinilerinin, Çin'de topraktan yapılmış olan 'fağfuri' olarak adlandırılan çanak-çömlek işlerine benzetilmelerinden kaynaklandığı söylenmektedir. Osmanlı döneminde ise, kap-kacak formları için "evani", duvar kaplamaları için "kaşi" kelimeleri kullanılmıştır" (Aker, 2010:2; Yetkin, 1993:329).

Bunu yanı sıra bazı kaynaklarda yer alan 16. yüzyıla ait arşiv belgelerine göre, saraya bağlı ehl-i hiref arasında belirli sayıda "kaşigeran" yani, çini imalatçılarının olduğu belirtilmektedir. İmalatın yapıldığı çini atölyelerine "kaşihane" denildiği, kaşihanelerde üretilen, padişahın ya da üst düzey devlet görevlilerinin kurduğu vakıf binalarını bezeyecek çinilerin imalatını denetleyen "kaşicibaşı" lar olduğu da döneme ait arşiv belgelerinde yer almaktadır (Maury, 2008:70). Bu belgelerdeki kayıtlardan dolayı, Gülaçtı'ya (2011:6) göre, "çin" i (çin-i) kelimesi, Çin'e ait Çin işi anlamına gelen yanlış bir adlandırma olarak ifade edilmektedir. Gülaçtı, çin-i kelimesinin Çin'den gelen anlamında kullanılmadığı görüşündedir.

İznik'te, 15. yüzyıl ortalarından itibaren, kendini göstermiş olan çiniciliğin, üretim tarihi olarak M.Ö. 4. yüzyıla kadar uzandığı, Orta Asya, Mısır ve Mezopotamya'da uygulanan seramik üretim geleneklerinin, İznik çini ve seramik üretiminde etkili olduğu düşünülmektedir. (Bakır, 2007: 280). Bizans hâkimiyetinde olan İznik'in 1331 yılında, Orhan Gazi tarafından fethedilmesi sonrası 14. yüzyıldan itibaren önemli bir kültür merkezi haline dönüştüğü bilinmektedir. Bu kültür merkezi, İznik çinilerinin en parlak dönemini, Kanuni Sultan Süleyman dönemi olan 16. yüzyılda yaşamış ve bu dönemde yapılan çiniler dünyaya yayılmıştır (Altun, 1991:8).

Osmanlı döneminde üretilmiş ve günümüze kadar gelmiş olan İznik çinileri, genellikle, beyaz fritli çamur ve kırmızı çamur ile üretilen seramikler olarak iki temel grupta incelenmektedir. Kırmızı çamurlu İznik seramiği; kendi içinde üç ayrı teknik ve üsluplarda incelenmiştir. İlki, sigrafitto, astar veya boyanın kazınarak oluşturulduğu tekniktir. İkinci teknik, astar dekorlu slip tekniğidir ve zeminin üzerine astarla veya boya ile yapılan serbest dekorlu, şeffaf sırla sırlanan eserlerden oluşmuştur. Üçüncüsü ise, millet işi olarak adlandırılan mavi beyaz dekorlu işlerdir. Bunlar, içi astarlanmış, kâse formlu ve genellikle, beyaz zeminin üzerine uygulanmış olan kobalt mavisi ile serbest dekorlar halinde çalışılmıştır.

Genellikle, 14. ve 15. yüzyıla kadar olan dönemlerde, günlük kullanım kabı olarak kırmızı çamurdan üretilen seramiklerde, astar uygulandığı ve astar kazıma yolu ile süsleme yapıldığı ve renkli sırların kullanıldığı görülmektedir. Beyaz fritli çamur kullanılan çinilerde ise, İznik çevresindeki dere yataklarında, yoğun olarak görülen kuvarsın, kullanıldığı düşünülmektedir. İznik çinilerinin, en belirgin özelliği olan, beyaz, sert, ince yapılı çinilerin, 15. yüzyıldan itibaren yapıldığı düşünülmektedir. 15. yüzyılın sonu ve 16. yüzyılın başında kırmızı çamur ile yapılan İznik çinilerinin yerini, beyaz çamurdan, sır altı tekniğinde, şeffaf sırla yapılan İznik çinileri almıştır (Altun, 1991:8-Bilgi, 2009: 23). İznik'in çinilerini bu kadar cazip ve ilgi çekici kılan, beyaz fritli çamurda oluşturulan bünyesi olmuştur. Bünye, frit, öğütülmüş kuvars ve plastikliği arttırmak amacı ile az miktarda beyaz kil ile oluşturulmuştur. Kullanılan bünyenin yanı sıra, hazırlanan boya özellikleri, kullanılan renkler ve motifler de İznik çinilerine ayrı bir değer katmıştır. İznik çinilerinde dikkati çeken biçimler arasında, ayaklı büyük kaplar, geniş kenarlı, yayvan, kenarları dilimli tabaklar, derin kâseler, vazolar, kavanozlar, kandiller ve sürahiler yer almaktadır (Atasoy ve Raby 1989:49).

İznik çinilerinde, "Düğüm Ustası", "Baba Nakkaş", "Helezoni Tuğrakeş'' üslubu gibi çeşitli tanımlamalar Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren kullanılmaya başlanmıştır. İznik çinileri genel olarak, dört ayrı saltanat devri içinde, üslûplar da genel olarak dört evrede incelenmiştir. Bu incelenen evreler, Fatih Sultan Mehmed' in son on yılını oluşturan 1451-1481 yıllarını, Sultan II. Bayezid devrinin 1481-1512 yılları arasını, Sultan I. Selim devri 1512-1520 ve Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk on yılı olan 1520-1566 yıllar arasını kapsamaktadır. Üslupların görülmeye başladığı, Fatih Sultan Mehmed devrinde, Çin porselenlerinin etkisi altında üretilen çiniler olduğu ve bu çinilerin desenlerinin benzer olmalarının yanı sıra, formlarının da ölçü ve kullanılan renkleri bakımından benzer olduğu belirtilmiştir. Aynı dönemde, Topkapı Sarayı nakkaş hanesinde tasarlanan

desenler, çini yüzeylere uygulanmıştır. Başlarda, genellikle mavi-beyaz renklerin kullanıldığı rumi, lotus, palmet motifleri ve kıvrık dallar, çinilerde ustalıkla kullanılmıştır (Atasoy ve Raby, 1989: 79-akt. Gökçe, 2013:37-47).

İznik' te 16. yüzyılın ortalarında, sır altı tekniğinde yapılmış olan, mavi-beyaz renge yanına firuze rengi eklenmiş ve daha sonra yeşil ve mor renklerde görülmeye başlamıştır. Bu dönemde en kaliteli çiniler üretilmiştir. Çinilerin zemini, çok temiz, beyaz ve sert bir özelliğe ulaşmış, boyaların renkleri canlı ve parlak, sırlar ise renksiz ve saydam bir görünüm kazanmıştır. İznik çinisine, kabarık (mercan) kırmızı renginin eklenmesiyle, karanfil, gül, lale, sümbül gibi çiçeklerin, hatayi ve rozet motiflerinin görülmeye başlanması, tabiatçı bir yaklaşımın ağır bastığı, yeni bir üslûbun doğuşunu göstermektedir (Arlı ve Altun, 2008:25-akt. Gökçe, 2013:37-47). Bu dönem çinilerinde, ayrıca rumiler, hatayiler, bulut öğeleri ve hayvan figürleri yer almaktadır.

16. yüzyılda ve 17. yüzyılın ilk yarısında, çinileri ile tanınmış olan İznik'te, çinilerinin renkleri, parlaklık ve canlılığını kaybetmesiyle oluşan bozulmalar sonucu kalitesi düşmeye başlamıştır (Bakır, 1999:13). 17. yüzyılın sonlarına doğru İznik çinilerinin kalitesi düşerek yerini kaybederken, 14. yüzyıldan bu yana İznik ile aynı dönemlerde çini üretiminin yapılmaya başladığı, 1979 yılında bulunan, Osmanlı seramikleri ve sırsız seramikleri ile de bunu kesinleştiren, Kütahya çiniciliği, yerini korumuş ve Osmanlı'nın ikinci bir yapım merkezi olarak günümüze kadar taşımıştır. (Şahin, 1981:260).

Saz üslubu içeren İznik çini örnekleri araştırıldığında ilk olarak Topkapı Sarayında Sünnet Odası çinileri akla gelmektedir (Görsel 3). Sarayın en güzel çini örnekleri arasında, 1640 yılında Sultan İbrahim' in döneminde yaptırıldığı bilinen, Sünnet Odası çinileri yer almaktadır. Sır altına mavi-beyaz motifler süslenmiş çinilerin, aralarında renkli çinilerin de kullanıldığı ve şeffaf renksiz sır ile sırlanmış olduğu görülmektedir. Süslemeler yapılırken, hayvansal figürlere ve hançeri yapraklara yer verilmiş ve bu süsleme üslubu ile Türk çini tarihinde görülen en dikkat çekici örnekleri arasında yer almıştır (Arlı ve Altun, 2008:127). Sağ ve sol taraftaki panolar incelediğinde, simetrik yapıldığı görülmektedir. Alt bölümde, hatayi gurubu çiçeklerden şakayık ya da lotuslara benzetilen uzun yapraklı çiçekler ve aralarında da kuşlar görülmektedir. Kilinler ise, kemerin kilit taşına doğru gelişen bitkilerin ortasında yer almaktadır. Panolarda, iri, sivri uçlu, kıvrık hançerli üsluba çekilmiş yapraklar arasında, çiçek motifleri ve çeşitli orman hayvanlarından oluşan eşsiz güzellikteki çiniler, saz üslubunun özelliklerini barındırmaktadır.

Görsel 3. Sünnet Odası Çinileri (Fotoğraf: Özbek Pamuk, 2018).
Görsel 4. Tavus Kuşu Figürlü Çini Tabak (Kaynak: Atasoy ve Raby, 1989:187).
Görsel 5. Kenarsız Düz Çini Tabak (Kaynak: Atasoy ve Raby, 1989:195).

Görsel 4, yaklaşık 1530 yıllarına çapı 38 cm olan, dilimli kenarlı, kırık çukur tabak, Österreichisches Museum für Angewandre Kunts, Viyana da env. no. OR 788 de kayıtlıdır (Atasoy ve Raby, 1989:187). Çin porselenlerini akla getiren, mavi-beyaz çini tabak da, tavus kuşu figürünün saz üsluplu yapraklar arasında görülmektedir. Büyük bir hatayi çiçeği motifi ile birlikte kullanılmış ayakta duran kuş figürü, uzun bir boyun ve uzun bir gaga ile sanki bir şeye uzanır gibi çizilmiştir. Ayrıca uzun bacaklara sahiptir. Saz yaprakları ise çok dilimli ve kıvrımlı girift şekilde tabağın ortasını kaplamaktadır. Mavinin yoğun olarak görüldüğü bu bölümde, tavus kuşunun da, saz yaprakları arasında, mavinin tonlarıyla boyandığı görülmektedir. İkinci sıradaki bordüre, yarı üsluplaştırılmış çiçeklerin oluşturduğu, aralarına lale motifinin konulduğu bir sıralama hâkim olmuştur. Kenar bordüründe daha yoğun çiçek ve yaprakların oluşaturduğu, S şeklinde kıvrımlı süsleme görülmektedir.

Görsel 5 de görülen, 27,6 çapındaki, kenarsız düz çini tabak, 1545-50 yıllarına ait olduğu düşünülür. Atasoy ve Raby' nin yayınlamış oldukları "İznik" kitabında, bu çini tabak hakkında, önde gelen saray nakkaşlarından birinin yapmış olduğu desenine dayanılarak, çizilmiş olabileceği belirtilir. Böylesi üstün düzeydeki çizim ve

kompozisyonun mantığının bir saray nakkaşı tarafından yapılabileceği öne sürülür. Osmanlı sarayında sanatçıların, Sultana bayramda armağanlar sunduğu ve bazılarının yapılan sanat eserleri olduğu bilinmektedir. Nitekim Şah Kulun da, Kanûnî Sultan Süleyman'a 'bir tabak ve altı küçük tabak' hediye ettiği bilinmektedir. Atasoy ve Raby, bu tabakların malzemesinden bahsedilmediğini fakat bu tabağın seramik malzeme olabileceğini vurgulamaktadır. Çünkü Şah Kulunun çizim yeteneğini, üslubunu en iyi şekilde ifade etmesine yardımcı olabilecek malzemenin seramik olabileceği görüşündedirler.

Yaprak Motifi Özellikleri

Türk çini motifleri arasında en sık kullanıldığı görülen motif, yaprak çeşididir. Tabiattaki şekli ile değil, stilize edilerek kullanılmıştır. Dıştan bir çizgi şeklinde sınırlandırılıp, ortaya bir damar çizilmiş hali yaprağın en düz ve sade çizilmiş şeklidir. Yaprak irileştikçe detaylar eklenmiştir. Açık ve katlanmış yaprak olmak üzere yapraklar iki şekilde görülmektedir. Açık yaprak çizilirken, orta damar net bir şekilde çizilerek, yaprağa yön verir. Katlanmış yaprakta ise sırt çizgisini, orta damar oluşturur. İkiye katlanmış bir yaprak da orta damar kılçık ismini almaktadır. Yapraklarda dilimler genelde karşılıklı eşit sayıda çizilirken, bazen tek tarafında bir dilim eksik olabilmektedir. Bu durum yaprağın formunu daha rahat alabilmesine yardımcı olmaktadır. Çizimler, ince kalın çizgiler halinde nüanslı çalışılır ve yaprak dönüşleri yaprağa göre, tek noktadan veya çift noktadan yapılmaktadır. Yaprak motiflerinin en gelişmiş, en zarif ve girift örneklerini Şah Kulu tarafından geliştirilen, saz üslubundaki tasarımlarda görmek mümkündür (Birol ve Derman, 2011:17-20; Bakır, 1999:194-196).

Arthıll Müzecilik & Koleksiyonculuk ve Müzayede Arşivi

Arthill, araştırmacı, yazar ve koleksiyoner, Hüseyin Kocabaş ile Yiğit Kocabaş tarafından hayata geçirilmiştir. Türk Kültürüne ve Anadolu Uygarlık Mirasına itibar kazandıran uluslararası bir proje olarak kabul edilir. Türkiye'nin kendi alanındaki önde gelen kurumsal bir firma olma özelliğini taşımaktadır. Unesco'nun 20.yüzyılda dünyadaki en iyi koleksiyonu olarak kabul ettiği, Kocabaş Koleksiyonu ve müzesinin, Türkiye'de özel müzeciliğin ve koleksiyonculuğun temellerinin oluşmasında önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Arthıll, Türkiye'de ve yurtdışında müzeciliğin ve koleksiyonculuğun gelişmesi için profesyonel anlamda müzeler, kurum ve kuruluşlar ile koleksiyoner ve sanatseverlere ekspertiz, danışmanlık, eser temini ve lojistiği hizmetleri vermektedir. Kuşaklardır devam eden bilgi ve birikimi, deneyimli altyapı ve tecrübesi ile sergiler ve müzayede organizasyonları düzenlemektedir. Özel ve online platformlar üzerinden antika ve sanat eserleri satışı yapmakta ve kültür, sanat konularında araştırma, proje ve yayınlarına devam etmektedir. Ayrıca, dünyanın birçok ülkesinden gelen önemli koleksiyonerlere, özel müze sahiplerine, kültür elçilerine, daha birçok önemli kişi ve profesyonel kişilere ev sahipliği yapmıştır. Kocabaş Koleksiyonu'nun büyük bölümü şu anda İstanbul Arkeoloji Müzesi, İstanbul Sadberk Hanım Müzesi, Yapı Kredi Bankası Koleksiyonu, Bursa Devlet Müzesi ve Kütüphanesi, Mimar Sinan Üniversitesi Müzesi, Saint Benoit Koleksiyonu ve Kocabaş Koleksiyonu'nda sergilenmektedir (URL-3).

Arthill Müzayedelerinde Satışa Sunulmuş Saz Üslubu İznik Çinileri ve Yaprak Motifinin Özellikleri Açısından İncelenmesi

Arthıll Müzayedeleri arşivinde, eserlerin detaylı fotoğrafları, ait olduğu dönem, yapım teknikleri, ölçüleri gibi genel bilgiler ayrıca eserler hakkında bilgi ve resimler için referans bilgiler bulunmaktadır. Eserlerin, kimden alındığı, nereden temin edildiği, kimin koleksiyonundan satışa çıktığı, varsa daha önce bulunduğu koleksiyonlar, benzer örneklerinin yer aldığı koleksiyonlar ya da basılı bulunduğu yayınlar hakkında fiziksel tanımlamalar ve bilgiler yer almaktadır. Bu makalede, tabakların ait olduğu dönem bilgileri, bazı fiziksel özellikleri ve resimleri kataloglardan ve açıklamalardan alınmıştır. Tabakların motif özellikleri belirtilirken kişisel yorumlara ve yazılı kaynaklara başvurulmuştur.

Görsel 6. URL-4. Erişim: (11.10.2023).

Çalışmanın İsmi	Osmanlı İznik "Altın Bezemeli" Seramik tabak
Malzeme	Beyaz kil
Ölçüler (çap)	29cm.
Süsleme Tekniği	Kazıma
Renklendirme ve Sırlama	Sır altı boyama, şeffaf sır
Pişirim	950 ^{O}C
Tarih	16.yüzyıl sonu
Sergilenme Alanı	Müzelik Eserler Müzayedesi 28 Seramik kategorisinde 38 lot numarası

Benzer örnekleri, Victoria Albert, British Museum, Topkapı Sarayı ve Sadberk Hanım Müzesi gibi dünyanın sayılı müzelerinde görülebilmektedir.

Tabakta yaprak motifi, lale, karanfil ve sümbül motifleri, kenar bordüründe, penç ve lale motiflerinin yer aldığı bir desen görülmektedir. Bordürde sırt sırta duran iki lale ve bir penç şeklinde düzenleme yapılmıştır. Penç motifinin içinde altın kullanıldığı görülmektedir. Beyaz çamur ve beyaz astar üzerine, siyah renk ile tahrir yapılmış tabağın merkezinde, mercan kırmızısı, yeşil ve kobalt mavisi renklerin hâkim olduğu, şeffaf sır ile sırlandığı görülmektedir. Tabağın arkasında, ön yüzdeki desenin devamı niteliğinde olduğunu düşündüren çizimler yer almaktadır. Tabak, çukur gövdeli, halka dipli ve dışa dönük kenarlı yuvarlak bir forma sahiptir. Katlanmış yaprak motifinde, kalın çekilmiş sırt çizgisi, ilk bakışta dikkat çekmektedir. Saz üslubunun önemli özeliklerinden, kalın çizgi tek bir hareketle sola doğru yatık çizilmiştir. Kılçık ve yaprak birbirine paralel görünürken, dilimlerin, büyüklü küçüklü düzensiz ve sivri uçlu hatlara sahip olduğu görülür. Yaprak ve diğer çiçek motifleri aynı çıkış noktasından fakat birbirleri ile bağımsız ve girift çizilmiştir. Katlanmış yaprağın üstte kalan kısmı yeşil, altta kalan kısım ise kobalt mavi renklerinde boyanmıştır.

Görsel 7. URL-5. Erişim: (11.10.2023).

Çalışmanın İsmi	Osmanlı İznik "Saz Üslubu" Tabak
Malzeme	Beyaz kil
Ölçüler (çap)	25.5 cm.
Süsleme Tekniği	Kazıma
Renklendirme ve Sırlama	Sır altı boyama, şeffaf sır
Pişirim	950 ^{O}C
Tarih	16.yüzyıl
Sergilenme Alanı	Müzelik Eserler Müzayedesi 30 Seramik kategorisinde 30 lot numarası

Benzer örnekleri, Victoria & Albert Museum, British Museum, Atina Benaki Museum, Lisbon Gulbenkian Museum ve Sadberk Hanım Müzesi gibi dünyanın sayılı müzelerinde görülebilmektedir.

Tabağın merkezinde, yaprak motifi, lale, karanfil ve sümbül motifleri, kenar bordüründe, stilize dalga motiflerinin yer aldığı bir desen görülmektedir. Bordürde belli aralıklarda siyah renk ile zemin boyaması yapılmıştır. Beyaz çamur ve beyaz astar üzerine, siyah renk ile tahrir yapılmış tabağın merkezinde, mercan kırmızısı, yeşil ve kobalt mavisi renklerin kullanıldığı, şeffaf sır ile sırlandığı görülmektedir. Tabağın arkasında ise, ön yüzdeki desenin devamı niteliğinde olduğunu düşündüren çizimler yer almaktadır. Tabak, çukur gövdeli, halka dipli yuvarlak bir forma sahiptir. Tabağın ortasında büyük ve dilimli yaprak motifi dikkat çekmektedir. Yaprak diğer motifler ile aynı çıkış noktasından çıkıp tabağın solundan ilerletilen bir dal ile tabağın üst noktasından aşağı doğru çizilmiştir. Orta damarda beyaz ve kırmızı renkli bir motif görülmektedir. Dilimler her iki tarafta eşit ve sivri uçludur. Yaprağın duruşundaki bu farklılığın, saz üslubunun girift özelliğinden etkilenilerek yapılmış olması olasıdır.

Görsel 8. URL-6. Erişim: (11.10.2023).

Çalışmanın İsmi	Osmanlı İznik "Saz Üslubu" Tabak
Malzeme	Beyaz kil
Ölçüler (çap)	29 cm.
Süsleme Tekniği	Kazıma
Renklendirme ve Sırlama	Sır altı boyama, şeffaf sır
Pişirim	950 ^{o}C
Tarih	17.yüzyıl
Sergilenme Alanı	Müzelik Eserler Müzayedesi 33 Seramik kategorisinde 108 lot numarası

Benzer örnekleri, Victoria & Albert Müzesi, British Museum, Atina Benaki Müzesi, Lizbon Gulbenkian Müzesi ve Sadberk Hanım Müzesi gibi dünyanın sayılı müzelerinde görülebilmektedir.

Tabağın merkezinde, yaprak motifi, lale, karanfil ve gonca gül motifleri, kenar bordüründe, stilize rumi motiflerinin yer aldığı bir desen görülmektedir. Tabağın arkasında ise, ön yüzdeki desenin devamı niteliğinde olduğunu düşündüren çizimler yer almaktadır. Beyaz çamur ve beyaz astar üzerine, siyah renk ile tahrir yapılmış tabak da, mercan kırmızısı, yeşil ve kobalt mavisi renklerin kullanıldığı, şeffaf sır ile sırlandığı görülmektedir. Tabak, hafif çukur gövdeli, halka dipli ve düz kenar hattına sahip yuvarlak bir forma sahiptir. Katlanmış yaprak motifinde, kalın çekilmiş sırt çizgisi, ilk bakışta dikkat çekmektedir. Saz üslubunun önemli özeliklerinden olan kalın ve nüanslı çizilmiş bu kılçık çizimi ters 'S' şekline benzer bir kıvrımla hareketlendirilmiştir. Kılçık ve yaprak birbirine paralel çizilirken, kılçık da ki dilimler bir büyük bir küçük şekilde, yaprak da ki dilimler ise iki küçük bir büyük dilimler halinde çizilmiştir. Bu farklılık yaprağın duruşunu daha iyi belirtebilmek için yapılmış olmalıdır. Yaprak ve diğer çiçek motifleri aynı çıkış noktasından fakat birbirleri ile bağımsız olarak çizilmiştir. Katlanmış yaprağın üstte kalan kısmı yeşil, altta kalan kısım ise kobalt mavi renklerinde boyanmıştır.

Görsel 9. URL-7. Erişim: (11.10.2023).

Çalışmanın İsmi	Osmanlı İznik "Saz Üslubu" Tabak
Malzeme	Beyaz kil
Ölçüler (çap)	29 cm.
Süsleme Tekniği	Kazıma
Renklendirme ve Sırlama	Sır altı boyama, şeffaf sır
Pişirim	950 ^{O}C
Tarih	17.yüzyıl
Sergilenme Alanı	Müzelik Eserler Müzayedesi 33 Seramik kategorisinde 109 lot numarası

Benzer örnekleri, Victoria & Albert Museum, British Museum, Atina Benaki Museum, Lisbon Gulbenkian Museum ve Sadberk Hanım Müzesi gibi Müzesi gibi dünyanın sayılı müzelerinde görülebilmektedir.

Tabağın merkezinde, yaprak motifi, lale, karanfil ve sümbül motifleri, kenar bordüründe, stilize bulut motiflerinin yer aldığı bir desen görülmektedir. Tabağın arkasında ise, ön yüzdeki desenin devamı niteliğinde olduğunu düşündüren çizimler yer almaktadır. Beyaz çamur ve beyaz astar üzerine, siyah renk ile tahrir yapılmış tabak da, mercan kırmızısı, yeşil ve kobalt mavisi renklerin hâkim olduğu, şeffaf sır ile sırlandığı görülmektedir. Tabak, hafif çukur gövdeli, halka dipli ve düz dışa dönük kenar hattına sahip yuvarlak bir forma sahiptir.

Katlanmış yaprak motifinde, kalın çekilmiş sırt çizgisi, ilk bakışta dikkat çekmektedir. Saz üslubunun önemli özeliklerinden, kalın çizgi tek bir hareketle sola doğru yatık çizilmiştir. Kılçık ve yaprak birbirine paralel görünürken, dilimler, katlanmış kısımda küçük ve sivri uçlu, yaprak da biraz daha büyük ve sivri çizildiği görülür. Yaprak ve diğer çiçek motifleri aynı çıkış noktasından fakat birbirleri ile bağımsız ve girift çizilmiştir. Katlanmış yaprağın üstte kalan kısmı yeşil, altta kalan kısım ise kobalt mavi renklerinde boyanmıştır.

Görsel 10. URL-8 Erişim: (11.10.2023).

Çalışmanın İsmi	Osmanlı İznik "Saz Üslubu" Tabak
Malzeme	Beyaz kil
Ölçüler (çap)	29 cm.
Süsleme Tekniği	Kazıma
Renklendirme ve Sırlama	Sır altı boyama, şeffaf sır
Pişirim	950 ^{O}C
Tarih	16.yüzyıl
Sergilenme Alanı	Müzelik Eserler Müzayedesi 32 Seramik kategorisinde 91 lot numarası

Benzer örnekleri Victoria & Albert Museum, British Museum, Atina Benaki Museum, Lisbon Gulbenkian Museum ve Sadberk Hanım Müzesi gibi dünyanın sayılı müzelerinde görülebilmektedir.

Tabak da, yaprak motifi, lale, karanfil ve sümbül motifleri, kenar bordüründe, penç ve lale motiflerinin yer aldığı bir desen görülmektedir. Penç motifinin içinde ve bazı gonca motiflerinde altın kullanıldığı görülmektedir. Beyaz çamur ve beyaz astar üzerine, siyah renk ile tahrir yapılmış tabağın merkezinde, mercan kırmızısı, yeşil ve kobalt mavisi renklerin kullanıldığı, şeffaf sır ile sırlandığı görülmektedir. Tabağın arkasında, ön yüzdeki desenin devamı niteliğinde olduğunu düşündüren çizimler yer almaktadır. Tabak, çukur gövdeli, halka dipli ve dışa dönük kenarlı yuvarlak bir forma sahiptir.

Tabağın ortasında büyük ve dilimli yaprak motifi dikkat çekmektedir. Ters 'S' şekline benzer bir kıvrımla hareketlendirilmiş dilimli kobalt mavi renk ile boyanmıştır. Her iki tarafında sivri uçlu, nüanslı dilimlere bölünmüştür. Sağ tarafında 12, sol tarafında 10 dilim bulunmaktadır. Orta damar kırmızı renk kullanılarak çizilmiş ve damarın etrafında boşluklar bırakılarak yaprak dilimleri oluşturulmuştur.

Görsel 11. URL-9 Erişim: (11.10.2023).

Çalışmanın İsmi	Osmanlı İznik "Saz Üslubu" Tabak
Malzeme	Beyaz kil
Ölçüler (çap)	29 cm.
Süsleme Tekniği	Kazıma
Renklendirme ve Sırlama	Sır altı boyama, şeffaf sır
Pişirim	950 ^{O}C
Tarih	17.yüzyıl
Sergilenme Alanı	Müzelik ve Koleksiyonluk Eserler Müzayedesi 31 Seramik kategorisinde 47 lot numarası

Benzer örnekleri Victoria & Albert Museum, British Museum, Atina Benaki Museum, Lisbon Gulbenkian Museum ve Sadberk Hanım Müzesi gibi dünyanın sayılı müzelerinde görülebilmektedir.

Tabak da, yaprak motifi, lale, karanfil ve penç, kenar bordüründe, penç ve yaprak motiflerinin yer aldığı bir desen görülmektedir. Beyaz çamur ve beyaz astar üzerine, siyah renk ile tahrir yapılmış tabağın merkezinde, yeşil, kobalt mavisinin ve mercan kırmızısının hâkim olduğu, şeffaf sır ile sırlandığı görülmektedir. Sır çatlağının ve akmış boyanın çok fazla olduğu dikkat çekmektedir. Tabağın arkasında, ön yüzdeki desenin devamı niteliğinde olduğunu düşündüren çizimler yer almaktadır. Tabak, çukur gövdeli, halka dipli ve dışa dönük kenarlı yuvarlak bir forma sahiptir. Katlanmış yaprak motifinde, kalın çekilmiş sırt çizgisi, ilk bakışta dikkat çekmektedir. Saz üslubunun önemli özeliklerinden olan kalın ve nüanslı çizilmiş bu kılçık çizimi hafif ters 'S' şekline benzer bir kıvrımla hareketlendirilmiştir. Yaprağın dilimleri, düzensiz görünmektedir. Yaprak ve diğer çiçek motifleri aynı çıkış noktasından fakat birbirleri ile bağımsız olarak çıkmıştır. Katlanmış yaprağın üstte kalan kısmı yeşil, altta kalan kısım ise kobalt mavi renklerinde boyanmıştır.

Görsel 12. URL-10 Erişim: (11.10.2023).

Çalışmanın İsmi	Osmanlı İznik Seramik Tabak
Malzeme	Beyaz kil
Ölçüler (çap)	29 cm.
Süsleme Tekniği	Kazıma
Renklendirme ve Sırlama	Sır altı boyama, şeffaf sır
Pişirim	950 ^{o}C
Tarih	17.yüzyıl
Sergilenme Alanı	Müzelik Eserler Müzayedesi 28 Seramik kategorisinde 37 lot numarası

Benzer örnekleri Victoria Albert, British Museum, Topkapı Sarayı ve Sadberk Hanım Müzesi gibi dünyanın sayılı müzelerinde görülebilmektedir.

Tabağın merkezinde, karanfil, penç gibi natüralist motiflerinden oluşan bahar dalları ve yaprak motifi, bordüründe ise stilize dalga motiflerinin yer aldığı bir desen görülmektedir. Beyaz çamur ve beyaz astar üzerine, siyah renk ile tahrir yapılmış tabağın merkezinde, yeşil, mercan kırmızısı ve kobalt mavisi renklerin olduğu tabak da beyaz hâkimiyeti vardır. Şeffaf sır ile sırlandığı görülmektedir. Tabağın arkasında ise, ön yüzdeki desenin devamı niteliğinde olduğunu düşündüren çizimler yer almaktadır. Tabak, çukur gövdeli, halka dipli yuvarlak bir forma sahiptir. Tabağın ortasında büyük ve dilimli yaprak motifi dikkat çekmektedir. Yaprak diğer motifler ile aynı çıkış noktasından çıkıp tabağın solundan sağına doğru kırılmış bir dal ucunda, tabağın üst noktasından aşağı doğru çizilmiştir. Orta damarda beyaz ve kırmızı renkli bir motif görülmektedir. Dilimler her iki tarafta eşit ve sivri uçludur. Yaprağın duruşundaki bu farklılığın, saz üslubunun girift özelliğinden etkilenilerek yapılmış olması olasıdır.

Görsel 13. URL-11 Erişim: (11.10.2023).

Çalışmanın İsmi	Osmanlı İznik Seramik Tabak
Malzeme	Beyaz kil
Ölçüler (çap)	26 cm.
Süsleme Tekniği	Kazıma
Renklendirme ve Sırlama	Sır altı boyama, şeffaf sır
Pişirim	950 ^{O}C
Tarih	17.yüzyıl
Sergilenme Alanı	Koleksiyonluk Eserler Müzayedesi 20 Seramik kategorisinde 4 lot numarası

Benzer örnekleri Victoria Albert Museum, British Museum, Atina Benaki Museum ve Sadberk Hanım Müzesi gibi sayılı gelen müzelerinde görülebilmektedir.

Tabağın merkezinde, yaprak, lale, karanfil motifi, kenar bordüründe, yaprak motiflerinin yer aldığı bir desen görülmektedir. Beyaz çamur ve beyaz astar üzerine, siyah renk ile tahrir yapılmış tabağın merkezinde, mercan kırmızısı, açık mavi ve kobalt mavinin hâkim olduğu, şeffaf sır ile sırlandığı görülmektedir. Tabağın arkasında, ön yüzdeki desenin devamı niteliğinde olduğunu düşündüren çizimler yer almaktadır. Tabak, çukur gövdeli, halka dipli ve dışa dönük kenarlı yuvarlak bir forma sahiptir.

Katlanmış yaprak motifinde, kalın çekilmiş sırt çizgisi, ilk bakışta dikkat çekmektedir. Saz üslubunun önemli özeliklerinden olan kalın ve nüanslı çizilmiş yaprak çiziminin ucu sola doğru kıvrılarak hareketlendirilmiştir. Yaprağın dilimleri, düzensiz irili ufaklı görünmektedir. Yaprak ve diğer çiçek motifleri aynı çıkış noktasından fakat birbirleri ile bağımsız olarak çıkmıştır. Katlanmış yaprağın üstte kalan kısmı açık mavi, altta kalan kısım ise kobalt mavi renklerinde boyanmıştır.

Görsel 14. URL-12 Erişim: (11.10.2023).

Çalışmanın İsmi	Osmanlı İznik Seramik Tabak
Malzeme	Beyaz kil
Ölçüler (çap)	26 cm.
Süsleme Tekniği	Kazıma
Renklendirme ve Sırlama	Sır altı boyama, şeffaf sır
Pişirim	950 ^{O}C
Tarih	17.yüzyıl
Sergilenme Alanı	Koleksiyonluk Eserler Müzayedesi 20 Seramik kategorisinde 3 lot numarası

Benzer örnekleri Victoria Albert Museum, British Museum, Atina Benaki Museum ve Sadberk Hanım Müzesi gibi dünyanın sayılı müzelerinde görülebilmektedir.

Tabağın merkezinde, yaprak motifi, lale, karanfil ve penç motifleri, kenar bordüründe, stilize dalga motiflerinin yer aldığı bir desen görülmektedir. Tabağın arkasında ise, ön yüzdeki desenin devamı niteliğinde olduğunu düşündüren çizimler yer almaktadır. Beyaz çamur ve beyaz astar üzerine, siyah renk ile tahrir yapılmış tabak da, mercan kırmızısı, yeşil ve mavi renklerin hâkim olduğu, şeffaf sır ile sırlandığı görülmektedir. Tabak, hafif çukur gövdeli, halka dipli ve düz kenar hattına sahip yuvarlak bir forma sahiptir.

Katlanmış yaprak motifinde, kalın çekilmiş sırt çizgisi, ilk bakışta dikkat çekmektedir. Saz üslubunun önemli özeliklerinden olan kalın ve nüanslı çizilmiş bu yaprak çizimi ters 'S' şekline benzer bir kıvrımla hareketlendirilmiştir. Kılçık ve yaprak birbirine paralel çizilirken, kılçık da ki dilimler ile yaprak da ki dilimler farklıdır. Mavi zeminli dilimler kendi içinde bir dili daha oluşturmuştur. Bu farklılık yaprağa daha fazla hareket katabilmek için yapılmış olmalıdır. Yaprak ve diğer çiçek motifleri aynı çıkış noktasından fakat birbirleri ile bağımsız olarak çıkmaktadır. Katlanmış yaprağın üstte kalan kısmı yeşil, altta kalan kısım ise mavi renklerinde boyanmıştır.

Sonuç

Bugün, dünyanın birçok müzesinde ve özel koleksiyonlarında sayısız eserler bulunmaktadır. Bu eserlerin dönem özellikleri ile değerlendirilebilmesi, incelenmesi ve görsellerinin izleyiciye sunulabilmesi, gün yüzüne çıkarılamamış örneklerin de tanıtılması, ayrıca kayıt altına alınabilmesi büyük önem taşımaktadır. Görülüyor ki, özellikle müzayede evlerinin satış katalogları ve yayınlarda karşımıza çıkma olasılığı az olan örnekleri de içerebilmektedir. Arthıll müzayedelerinde satışa sunulmuş saz üslubunda İznik çinileri araştırılmıştır. Arthıll web sayfası incelenerek 16 ve 17. yüzyıllara ait saz üslubu kelimelerinin geçtiği dokuz adet İznik tabağına ulaşılmıştır. Tabaklar, Atasoy ve Raby'nin İznik seramiğinin olgunluğu ve bozulması diye tabir ettiği, 1560-1650 yıllarına tekabül ettiği düşünülmektedir. Tabakların biçimsel özellikleri, bünyeleri, kompozisyon özellikleri, kullanılan renkler, motifler hakkında yazılı kaynaklardan ve görsellerden yararlanılarak kişisel yorumlamalar yapılmıştır. Yaprak motifinden yola çıkılarak saz üslubu ile tabakların desenleri arasındaki saz üslubu bağlantısı kurulmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak, Saz üslubunda, hatâyî grubu motiflere, iri, kıvrımlı hançerî yaprakların katıldığı bilinmektedir. Yaprak motifli bu tabakların, birbirine oldukça benzer özellikler taşıdıkları, üç-dört renk kullanıldığı, biçimsel özelliklerinin birbirine çok yakın olduğu, motiflerinin natüralist çiçeklerden karanfil, lale ve yapraklar ile temelinin atıldığı görülmektedir. Oysaki Mahir'e göre; saz üslubunun motifleri, genellikle sivri uçlu, kıvrık hançerli yapraklar, hatayı olarak adlandırılan stilize çiçekler, ejderha, zümrüd-ü anka gibi efsanevi yaratıklar, nar gibi meyveler, orman hayvanları, periler ve çeşitli kuşlardır. Saz üslubu tasarımlarda, tek figürlü tasarımlar olduğu gibi, bazılarında birkaç motifin ya da figürün birlikte çalışıldığı tasarımlar da görülmektedir. Yapılan bu araştırmada; tek yaprak motiflerinin, saz üslubuna ait özellikleri taşımasının yanı sıra 16. yüzyılın ortalarından itibaren İznik çinisine eklenen kabarık, mercan kırmızısı diye bilinen kırmızı, mavi ve yeşil renkler ile boyanmış gül, lâle, karanfil, sümbül, gibi natüralist çiçekler arasında kullanıldığı görülmektedir.

Görsel 15.

Kaynaklar

Aker, Sabiha. Çini Tasarımı. Ankara: Detay Yayıncılık, 2010.

Atasoy, Nurhan ve Julıan Raby. İznik, The Pottery Of Ottoman Turkey. İstanbul: Alexandria Press (Teb), London,1989.

Bağcı, Serpil. Çağman, Filiz. Günsel, Renda ve Tanındı, Zeren. Osmanlı Resim Sanatı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2012.

Bakır, Sitare Turan. Osmanlı Sanatında Bir Zirve İznik Çini ve Seramikleri. Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı. Ed. Gönül Öney ve Zehra Çobanlı. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007. (279-308).

Bakır, Sitare Turan. İznik Çinileri ve Gülbenkyan Koleksiyonu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları,1999.

Bilgi, Hülya. İznik Çini ve Seramikleri, Sadberk Hanım Müzesi ve Ömer M. Koç Koleksiyonları. İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi Yayını, 2009 a.

Bilgi, Hülya. Ateşin Oyunu, Sadberk Hanım Müzesi ve Ömer M. Koleksiyonlarından İznik Çini ve Seramikleri, İstanbul: Vehbi Koç Vakfı Yayını, 2009b.

Birol, İnci. A. ve Derman, Çiçek. Türk Tezyin-i Sanatlarında Motifler. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı Yayıncılık, 2011.

Gökçe, Ezgi. ''Bonhams Müzayedelerinde Satışa Sunulmuş Bir Grup Figürlü İznik Tabağı''. Yedi Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, (Yaz 2013, Sayı 10): 37-47

Gülaçtı, Nurettin. Günümüz Kütahya'sında Seramik- Çini Üretimi ve Durum Tespiti. Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2011.

Demirsar Arlı, Belgin ve Altun, Ara. Anadolu Toprağın Hazinesi Çini (Osmanlı Dönemi), İstanbul: Kale Grubu Kültür Yayınları, 2008.

Mahir, Banu. Osmanlı Resim Sanatında Saz Üslubu. İstanbul: Hayalperest Yayınevi, 2022.

Mahir, Banu. Osmanlı Minyatür Sanatı. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2017.

Maury C. İznik Seramik ve Çinileri, Louvre Koleksiyonlarından Başyapıtlarla İslam Sanatının 3 Başkenti İstanbul. Isfahan, Delhi. Sabancı Üniversitesi, Sakıp Sabancı Müzesi (19 Şubat-1 Haziran 2008): 67-74.

Pamuk Ayşe. Türk Çini Sanatında Kullanılan Hayvansal Figürlerin Seramik Yüzeyler Üzerinde Üç Boyutlu Uygulanması. Yayınlanmamış Yükseklisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 2015.

Renda, Günsel. The Ottoman Empire And Europe İn The 17th Century: Changing Images, Images Of The Turks İn The 17th.Century Europe, İstanbul: 2005

Sevim, Sıdıka Sibel. ve Zeynep Baskıcı. Çini Sanatı ve Türk Sanatlarında Çintemani Kullanımı. 4. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Eskişehir: Tepebaşı Yayınları, 2010.

Şahin, Faruk. Kütahya Çini ve Seramik Sanatı Tarihinin Yeni Buluntuları Açısından Değerlendirilmesi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı, IX-X. 1981.

Tdv İslâm Ansiklopedisi. İstanbul Belediyesi: (Cilt 38. 2010: 547-560). 283-284

Yetkin, Şerare. Çini Maddesi. İslam Ansiklopedisi, C.3, Türkiye Diyanet Vakfı. İstanbul: 1993.

Yetkin, Şerare. Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1986.

URL-1: https://www.metmuseum.org/art/collection/search/451405, Erişim Tarihi: 15.12.2023.

URL-2: https://www.metmuseum.org/art/collection/search/454015, Erişim Tarihi: 15.12.2023.

URL-3: https://www.arthill.com.tr/hakkimizda Erişim Tarihi: 15.12.2023.

URL-4: https://www.arthill.com.tr/urun/5812648/osmanli-16-yuzyil-iznik-altin-bezemeli-%20seramik-tabak-16-yuzyil-sonu-osmanli Erişim Tarihi: 11.10.2023.

URL-5: https://www.arthill.com.tr/urun/6536454/osmanli-16-yuzyil-iznik-saz-uslubu-tabak-16-yuzyil-sonu-osmanli-iznik-merke Erişim Tarihi: 11.10.2023.

URL-6: https://www.arthill.com.tr/en/auction/20761/muzelik-eserler-muzayedesi-33?search=saz&lotNo=0&tagId=-1&sortId=undefined Erişim Tarihi: 11.10.2023.

URL-7: https://www.arthill.com.tr/muzayede/20761/muzelik-eserler-muzayedesi-33?search=saz&lotNo=0&tagId=-1&sortId=undefined Erişim Tarihi: 11.10.2023.

URL-8: https://www.arthill.com.tr/urun/7045047/osmanli-16-yuzyil-iznik-saz-uslubu-altin-bezemeli-seramik-tabak-16-yuzyil-sonu Erişim Tarihi: 11.10.2023.

URL- 9: https://www.arthill.com.tr/urun/6897838/osmanli-17-yuzyil-iznik-seramik-saz-uslubu-tabak-benzer-ornekleri-victoria- Erişim Tarihi: 11.10.2023.

URL-10: https://www.arthill.com.tr/urun/5812647/osmanli-17-yuzyil-iznik-seramik-tabak-17-yuzyil-%20osmanli-iznik-saz-motifli-mer Erişim Tarihi: 11.10.2023.

URL-11: https://www.arthill.com.tr/urun/4095810/osmanli-17-yuzyil-iznik-seramik-tabak-17-yuzyil-osmanli-beyaz-hamurlu-yuvarl Erişim Tarihi: 11.10.2023.

URL-12: https://www.arthill.com.tr/urun/4095809/osmanli-17-yuzyil-iznik-seramik-tabak-17-yuzyil-osmanli-beyaz-hamurlu-yuvarl Erişim Tarihi: 11.10.2023.

İDİL

IN SAZ STYLE OFFERED FOR SALE AT ARTHILL AUCTIONS IZNIK TILES

Olcay BORATAV, Ayşe ÖZBEK PAMUK

ABSTRACT

Saz style, which is known to have been developed during the Ottoman Empire and reached its peak in the 16th century; It is a style that manifests itself in many areas of Ottoman art, especially in fields such as miniature and illumination, as well as tiles, ceramics and hand-carved works. Iznik tiles, which attract attention with their vivid colors and solid structure as well as different stylistic features, were used with great admiration both in the Ottoman palace and outside the palace. Among the Iznik plates from the Ottoman period, there are important examples bearing the characteristics of the saz style. In this context, Iznik tile samples with saz style characteristics were the subject of this research. Today, tile samples and related information, as well as better digital images, can be accessed in many museums and private collections. With advancing technology, museums can include works on their official websites and make them available to a wide audience. Considering that all kinds of resources are important for researchers and collectors who have limited opportunity to access and see the works, these sites that have and display visual documents on the subject become important. In this research, the auction archive of the website and auction archive of Turkey's first and only corporate firm in its field, "Arthill Museology & Collecting", which is known to have been going on since 1918, was examined. As a result of the examination of its archives, it was seen that there were samples of Iznik tiles in its collection and that it had a remarkable catalog in terms of being offered for sale. Within the scope of the subject, two Iznik plates from the 16th century and seven Iznik plates from the 17th century were found. The characteristics of the plates in terms of period, color, motif, technique and the relationship between the leaf motifs and the saz style were evaluated. The aim of this study is to raise awareness about the Iznik plates with saz style characteristics, which took part in the Arthill auctions. In the research, written sources, internet publications and the museum's website, which are frequently used mass media tools today, were used.

Key Words: Auction, Tile, Iznik, Instrument Style, Leaf